

**МІНІСТЕРСТВО СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ УКРАЇНИ**

ГУМЕНЮК ІРИНА ЛЕОНТІЇВНА

УДК 631.115.11:334.72

**РОЗВИТОК ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ
В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі обліку і аудиту Подільського державного аграрно-технічного університету МОН України

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Мазур Наталія Анатоліївна,
Кам'янець-Подільський національний
університет ім. Івана Огієнка МОН України,
професор кафедри економіки підприємства

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
академік НААН
Малік Микола Йосипович,
Національний науковий центр «Інститут
аграрної економіки» НААН України,
завідувач відділу розвитку підприємництва і
кооперації

кандидат економічних наук
Баланюк Сергій Іванович,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет ім. Василя Стефаника» МОН
України, доцент кафедри менеджменту і
маркетингу.

Захист відбудеться «29» червня 2017 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.891.01 в Інституті підготовки кадрів державної служби зайнятості України за адресою: 03038, м. Київ, вул. Нововокзальна, 17, ауд. 201.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України за адресою: 03038, м. Київ, вул. Нововокзальна, 17, к. 302.

Автореферат розісланий «26» травня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, професор

К. А. Пріб

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Проблеми розв'язання поставлених перед аграрною сферою завдань продовольчої безпеки України та збереження українського села спричинені несприятливими умовами ведення господарської діяльності та відсутністю необхідних законів, правил і форм поведінки господарюючих суб'єктів задля забезпечення економічного, техніко-технологічного та соціокультурного розвитку особистих селянських господарств, як органічного елементу системи національної економіки України. Трансформаційні процеси в Україні диктують необхідність формування ефективних підходів щодо зміцнення системи національної економіки України шляхом сталого соціально-економічного розвитку особистих селянських господарств як її важливого елементу.

Ефективний механізм регулювання розвитку особистих селянських господарств, який засновується на відповідності інтересів соціально-економічного розвитку держави з урахуванням політики євроінтеграції, орієнтації на європейські й світові стандарти та забезпеченні органічного поєднання економіко-правової, політичної, техніко-технологічної, соціокультурної, демографічної, екологічної складових в їх органічній єдності, є результативним відображенням економічного зростання економіки. Актуальність пошуку інструментів стимулювання розвитку особистих селянських господарств в системі національної економіки посилюється в умовах необхідності нівелювання впливу фінансової кризи, збереження існуючих темпів зростання і недопущення зниження життєвого рівня населення.

Питанням розвитку сільського господарства присвячено наукові праці провідних вітчизняних учених, зокрема: К. Волощук, Л. Курило, Ю. Лупенко, О. Могильного, В. Месель-Веселяка, Н. Патики, П. Саблука, І. Свиноуса, Р. Триньку, В. Юрчишина, та ін. Теоретичні, методологічні й методичні аспекти розвитку особистих селянських господарств, їх трансформації в нові структури досліджували такі науковці, як В. Амбросов, П. Березівський, С. Баланюк, В. Брус, П. Гайдуцький, В. Дієсперов, В. Зіновчук, І. Кириленко, М. Малік, Н. Мазур, П. Макаренко, Л. Мельник, О. Онищенко, Г. Черевко, Л. Шевченко, О. Шпичак, М. Шульський, Т. Яворська та інші. Однак, незважаючи на активне дослідження проблем підвищення ефективності механізму регулювання та його впливу на розвиток особистих селянських господарств в національній економіці вони потребують подальшого вивчення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою теми науково-дослідних робіт економічного факультету Подільського державного аграрно-технічного університету на 2015-2019 рр. «Формування стратегії та пріоритетів інноваційного розвитку аграрного сектору економіки в умовах глобалізації» (номер державного реєстру 0114U007032). Внесок автора у виконанні науково-

дослідної роботи полягає в дослідженні особливостей функціонування особистих селянських господарств в умовах інноваційної економіки та обґрунтуванні організаційно-економічного механізму їх розвитку.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є теоретико-методичне обґрунтування підходів та розробка практичних рекомендацій щодо розвитку особистих селянських господарств у системі національної економіки. Виходячи із поставленої мети були визначені та вирішувалися такі завдання:

- поглибити наукові підходи щодо функціонування та регулювання розвитку особистих селянських господарств в системі національної економіки;

- удосконалити класифікацію особистих селянських господарств відповідно до їхніх ключових ознак;

- доповнити методичні підходи щодо оцінки функціонування і розвитку особистих селянських господарств;

- ідентифікувати місце та оцінити вплив особистих селянських господарств у системі національної економіки;

- запропонувати підходи до визначення сукупності типових організаційно-економічних моделей функціонування особистих селянських господарств в системі національної економіки;

- розробити напрями удосконалення механізму регулювання розвитку особистих селянських господарств;

- обґрунтувати підходи до вибору стратегій розвитку особистих селянських господарств з урахуванням умов їх функціонування, місця і ролі в системі національної економіки;

- запропонувати напрями оптимізації інвестиційно-фінансового забезпечення розвитку особистих селянських господарств.

Об'єктом дослідження є процес розвитку особистих селянських господарств як елементу національної економіки.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних засад розвитку особистих селянських господарств в їхньому взаємозв'язку із системою національної економіки.

Методи дослідження. Дослідження здійснено на основі діалектичного методу пізнання та системного підходу, що дало змогу комплексно розглянути теоретико-методичні засади та практичні аспекти розвитку особистих селянських господарств в системі національної економіки. При узагальненні теоретичних і методичних аспектів розвитку особистих селянських господарств використано методи: абстрактно-логічний, аналізу і синтезу, індукції і дедукції, аналогії і порівняння. В аналітичних дослідженнях застосовано методи середніх і відносних величин, порівняльного аналізу, графічний, індексний, коефіцієнтний аналіз, групування, а також апробовано запропоновані автором методичні підходи до дослідження функціонування й розвитку особистих селянських господарств на основі соціологічних досліджень. При обґрунтуванні шляхів розвитку особистих селянських господарств використано

метод монографічних досліджень, аналізу стратегічних альтернатив, описових моделей, матричний, прогнозування на основі поліноміального вирівнювання, а також підходи щодо побудови алгоритмів прийняття рішень.

Інформаційною базою дослідження були дані Державної служби статистики України, Головного управління статистики у Хмельницькій області, Міністерства аграрної політики та продовольства України, наукові публікації, законодавчо-нормативні акти, інформація мережі «Інтернет», матеріали наукових установ, дані анкетного дослідження голів і членів особистих селянських господарств, особисті дослідження автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в теоретико-методичному та практичному обґрунтуванні засад розвитку особистих селянських господарств в системі національної економіки, зокрема:

вперше:

- запропоновано алгоритм диференційованого підходу до вибору стратегій розвитку особистих селянських господарств, що ґрунтується на врахуванні умов їх функціонування, участі в інтеграційних процесах, ролі і місця в системі національної економіки та в кінцевому підсумку дозволяє комплексно вирішувати питання господарської діяльності та соціального функціонування сільського населення;

удосконалено:

- класифікацію особистих селянських господарств за шістьма класифікаційними ознаками (спеціалізація, товарність, формування трудових відносин, вплив на життєдіяльність сільської родини, розміщення та рівень інтегрованості), що дає змогу диференціювати заходи державного регулюючого впливу та забезпечує реалізацію програмно-цільового підходу щодо розвитку особистих селянських господарств;

- підходи до визначення сукупності типових організаційно-економічних моделей функціонування особистих селянських господарств залежно від їх спеціалізації, товарності та ресурсного забезпечення, що дозволяє систематизувати запровадження комплексу регулюючих заходів і раціоналізувати витрачання інвестиційних і фінансових ресурсів;

- механізм регулювання розвитку особистих селянських господарств, що ґрунтується на сукупності принципів, заходів і прийомів впливу на функціонування та трансформацію особистих селянських господарств, практична реалізація якого забезпечить посилення продовольчої безпеки держави, зростання рівня та якості життя сільських мешканців, забезпечення зайнятості на селі, розвиток сільських поселень;

набули подальшого розвитку:

- теоретичні положення щодо визначення природи регулювання розвитку особистих селянських господарств, його ключової мети, комплексу завдань, принципів, суб'єктів та об'єктів регулюючого впливу, маркерів результативності, що сукупно дає можливість забезпечити практичну реалізацію механізму регулювання розвитку особистих селянських

господарств;

- методичні підходи щодо оцінки функціонування особистих селянських господарств на основі соціологічних обстежень, що передбачають порядок визначення контингенту респондентів, систему індикаторів дослідження, способів обробки вихідних даних та дає змогу отримати достовірну інформацію про стані і розвиток особистих селянських господарств;

- оцінювання впливу особистих селянських господарств на виробництво сільськогосподарської продукції та життєдіяльність сільських мешканців, що дозволяє визначити кількісно-якісні орієнтири державного регулювання;

- підходи щодо інвестиційно-фінансового забезпечення розвитку особистих селянських господарств через активізацію інвестиційних потоків з приватних джерел та забезпечення прямої і непрямой державної підтримки, що дозволяє сформувати матеріальне підґрунтя для посилення рівня самозабезпечення життєдіяльності сільських мешканців та трансформації частини особистих селянських господарств у підприємницькі структури.

Практичне значення одержаних результатів полягає в доведенні теоретичних положень та методичних підходів, викладених у дисертації, до рівня конкретних розробок і рекомендацій стосовно розвитку особистих селянських господарств.

Результати наукових досліджень прийняті для практичного використання Департаментом економічного розвитку, промисловості та інфраструктури Хмельницької обласної державної адміністрації (довідка № 05.01-1207/2016 від 29.04.2016р.) при розробленні щорічних програм соціально-економічного розвитку області, заходів щодо підвищення ефективності використання трудових ресурсів з урахуванням пропозицій з покращення зайнятості сільського населення у малих формах господарювання та повністю узгоджуються стратегічними цілями Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на 2011-2020 роки. Відділом агропромислового розвитку Кам'янець-Подільської райдержадміністрації (довідка №508/01-09/2016 від 26.05.2016 р.) використано розроблені автором пропозиції щодо ведення аграрного виробництва на якісно новій основі, зменшення безробіття, підвищення ефективності використання трудових ресурсів і створення сприятливого соціального середовища для підвищення престижності та мотивації сільськогосподарської праці. Управлінням економічного розвитку, торгівлі, інфраструктури та туризму Ярмолинецької районної державної адміністрації Хмельницької області (довідка №28/11-175/2016р. від 24.03.2016р.) використано розробки автора щодо трансформації особистих селянських господарств у більш ефективні організаційно-правові структури, кооперування з метою обслуговування й підвищення ефективності, формування обслуговуючої інфраструктури особистих селянських господарств. Жванецькою сільською радою Кам'янець-Подільського району Хмельницької області (довідка № 135/02-20 від 19.05.2016 р.) використано засоби щодо підвищення ефективності використання трудових ресурсів з урахуванням

пропозицій з підвищення зайнятості сільського населення у малих формах господарювання.

Результати наукових досліджень автора використовуються також у навчальному процесі Кам'янець-Подільського планово-економічного технікуму-інтернату (довідка № 388 від 14.06.2016 р.), зокрема, при викладанні дисциплін «Статистика», «Економічний аналіз».

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом самостійно виконаного наукового дослідження. Наукові розробки, висновки і пропозиції щодо розвитку особистих селянських господарств сформульовані й обґрунтовані автором особисто. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертаційній роботі використані лише ті положення, які є особистими розробками здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки, результати дисертації доповідались та отримали схвалення на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Наукові засади сталого розвитку економіки» (м. Тернопіль, 2011 р.); «Теоретико-методологічні і науково-практичні засади інвестиційного, фінансового та облікового забезпечення розвитку економіки» (Кам'янець-Подільський, 2011 р.); «Проблеми економіки: нові ринки та нові напрями підготовки» (м. Дніпропетровськ, 2015 р.); «Економіка і менеджмент: сучасні трансформації в епоху глобалізації» (м. Клайпеда, Литва, 2016 р.), а також відображені у щорічних наукових звітах кафедри обліку і аудиту Подільського державного аграрно-технічного університету.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 12 наукових праць загальним обсягом 5,9 д. а. (у т. ч. особисто автору належить 5,1 д. а.), з них 6 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття в іноземному виданні, 4 тез доповідей на науково-практичних конференціях, 1 стаття в іншому виданні.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Викладена на 227 сторінках комп'ютерного тексту, основна частина займає 192 сторінки. Містить 24 таблиці на 19 сторінках, 29 рисунків на 21 сторінці і 5 додатків на 12 сторінках. Список використаних джерел налічує 182 найменувань на 23 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «**Теоретико-методичні засади розвитку особистих селянських господарств в системі національної економіки**» визначено сутність особистих селянських господарств та їх значення в системі національної економіки, охарактеризовано етапи і особливості розвитку, узагальнено організаційно-правові та методичні засади досліджень функціонування та розвитку особистих господарств населення.

На основі вивчення та узагальнення наукових теорій визначено, що особисті селянські господарства, здійснюючи господарську діяльність без

створення юридичної особи у сфері виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з використанням свого майна, посідають важливе місце в системі національної економіки. Вони виробляють значну частку сільськогосподарської продукції, посилюючи у такий спосіб продовольчу безпеку держави, виступають впливовою ланкою агропромислового виробництва, забезпечують альтернативу зайнятості в суспільному секторі для сільського населення, визначають рівень і якість життя селян, формують умови збереження й відродження українського села.

Розвиток особистих селянських господарств необхідно розуміти як якісні зміни їх матеріально-технічного стану та соціально-економічних характеристик функціонування, що виявляються в поліпшенні добробуту сільських родин, зростанні економічної ефективності господарювання, підвищенні техніко-технологічного рівня й забезпеченні інноваційних засад веденні господарської діяльності.

Доведено, що забезпечити сталі тенденції розвитку можливо лише шляхом виваженого й ефективного регулювання цього процесу на основі цілеспрямованої діяльності держави щодо створення сприятливих умов господарювання та прийняття необхідних законів, формування правил і норм поведінки господарюючих суб'єктів задля забезпечення економічного, техніко-технологічного та соціально-культурного розвитку особистих селянських господарств як органічного елементу системи національної економіки України. Регулювання має здійснюватися на визначених принципах та спрямовуватися на досягнення ключових маркерів ефективності.

Обґрунтовано, що регулюючі заходи і прийоми необхідно застосовувати до особистих селянських господарств диференційовано, залежно від характеру та особливостей їх функціонування, місця і ролі в національній економіці. У зв'язку з цим запропоновано поділяти господарства за шістьма класифікаційними ознаками – залежно від спеціалізації: на вузькопрофільні, багатoproфільні, кон'юнктурноорієнтовані та змішаного типу; за товарністю: нетоварні, низькотоварні, високотоварні та сезоннотоварні; за типом формування трудових відносин: із використанням праці членів сім'ї в умовах скороченого робочого дня або повної зайнятості та господарства, що залучають сторонніх осіб; за впливом на життєдіяльність сільської родини: господарства, діяльність яких спрямована виключно на продовольче забезпечення, зорієнтовані на часткове та на визначальне матеріально-фінансове забезпечення сільської родини; за розміщенням: розташовані у приміській зоні мегаполісів, приміській зоні малих і середніх міських поселень та великих магістралей, зоні розміщення оптових споживачів, віддалені від міських поселень і оптових споживачів; залежно від рівня інтеграції у господарську агропромислову діяльність: вертикально інтегровані, горизонтально інтегровані у виробничих процесах, горизонтально інтегровані у процесах збуту та неінтегровані.

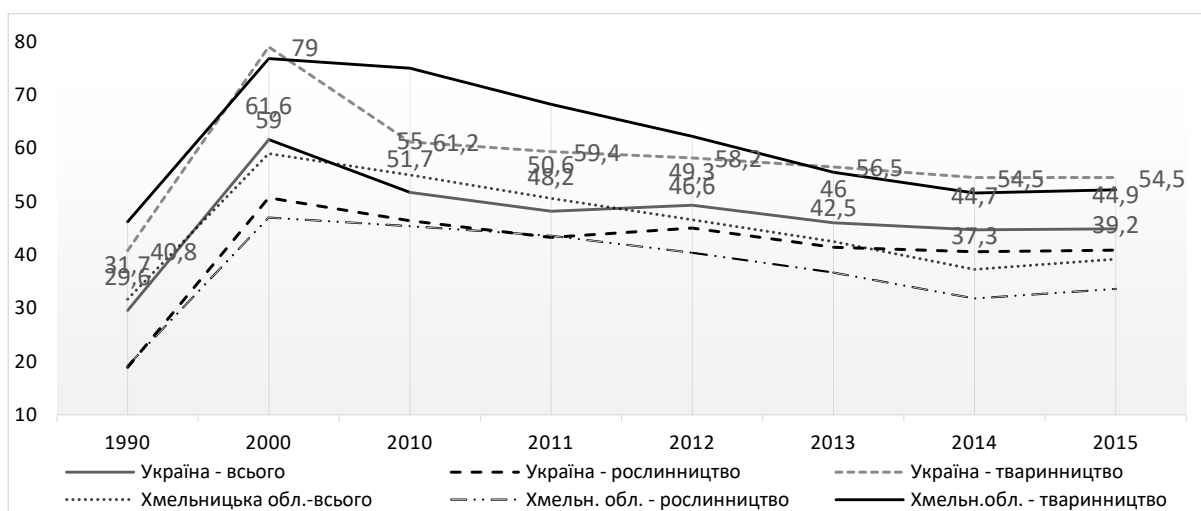
Встановлено, що забезпечення розвитку особистих селянських господарств потребує поглиблення практичних знань щодо особливостей їх

функціонування, номенклатури виробленої продукції, обсягів виробництва, рівня товарності, наявності матеріально-технічних ресурсів, складу сімей та забезпеченості трудовими ресурсами, обсягу доходів і витрат, участі в інтегрованих формуваннях, спілках та об'єднаннях, співпраці з іншими суб'єктами аграрної сфери й інфраструктури тощо. Відповідну інформацію доцільно акумулювати за допомогою соціологічних обстежень на основі розробленої анкети-опитувальника, в якій систематизовано порядок визначення контингенту респондентів та сформовано систему індикаторів дослідження. При удосконаленні методичних підходів було обґрунтовано найефективніші способи обробки вихідних даних, зокрема статистичних групувань, факторного, кластерного, кореляційно-регресійного аналізу, математичного моделювання, побудови нейронних мереж, сценарного моделювання, що уможливорює збір інформації та комплексне вивчення проблем функціонування й розвитку особистих селянських господарств в системі національної економіки.

У другому розділі «Характер і сучасні тенденції розвитку особистих селянських господарств в системі національної економіки» визначено організаційно-економічні передумови розвитку особистих селянських господарств, проаналізовано соціально-економічні характеристики функціонування та ефективність використання трудових ресурсів, оцінено технічне забезпечення й ефективність господарювання.

У сільських населених пунктах України станом на 1 січня 2016 р. зареєстровано 4108,4 тис особистих селянських господарств із загальною земельною площею 6307,2 тис га, з яких 5443,4 тис га для ведення сільськогосподарської діяльності (12,7 % від сукупного фонду сільськогосподарських земель у державі). В їх діяльності бере участь близько 30,9 % населення й виробляється майже 45 % усієї сільськогосподарської продукції, зокрема тваринництва – 54,5 %, а рослинництва – 40,9 % (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка частки виробництва сільськогосподарської продукції господарствами населення, %

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України.

Показники й характеристики функціонування та розвитку особистих селянських господарств Хмельницької області типові для усієї країни (табл. 1).

Таблиця 1

**Основні характеристики особистих селянських господарств
Хмельницької області**

Показник	станом на кінець року				Темп зміни, %
	2012	2013	2014	2015	
Загальна кількість господарств, тис од.	220,0	217,2	214,1	212,9	96,8
з них господарства, які:					
утримують худобу та птицю	163,9	160,9	156,5	157,8	96,3
мають у приватній власності сільськогосподарську техніку	17,5	21,5	25,0	34,9	199,4
Площа земельних ділянок, тис га	218,8	216,5	214,9	214,2	97,9
у т.ч. з цільовим призначенням					
для будівництва, обслуговування житлового будинку, господарських будівель	50,8	50,4	49,7	49,2	96,9
для ведення особистого селянського господарства	116,5	116,3	115,6	115,2	98,9
для ведення товарного виробництва	51,5	49,8	49,4	49,1	95,3
з них взятих в оренду	2,5	2,2	2,1	2,0	80,0
Чисельність худоби, тис голів					
великої рогатої худоби	187,9	182,9	156,3	156,7	83,4
у т.ч. корови	120,7	118,2	111,1	107,9	89,4
свині	214,2	223,4	203,8	189,0	88,2

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики Хмельницької області

За даними вибірових досліджень встановлено, що функціонування особистих селянських господарств нині ускладнено незадовільним станом соціальної інфраструктури, сільські об'єкти торгівлі мають звужений асортимент найнеобхідніших товарів, транспортне сполучення не завжди забезпечене на належному рівні, лише в окремих селах працюють фельдшерсько-акушерські пункти, в сільській місцевості недостатньо шкіл, а деякі з них незабезпечені належним чином для повноцінної діяльності.

Сільські мешканці обмежені в можливостях працевлаштування, а пропонувана їм робота часто має сезонний характер порівняно з низькою оплатою. Тому праця в особистому господарстві стає єдиною можливістю щодо забезпечення зайнятості та джерелом доходу. Так, у середньому 44,2 % членів родини (з урахуванням дітей та непрацездатних громадян) беруть участь у виробничо-господарській діяльності. Дохід поза межами особистого селянського господарства отримують 47,2 % його членів. За розміром особисті селянські господарства здебільшого не великі, лише 11,9 % з них обробляє площу понад 1 га. Структура земель представлена переважно садами та городами. У більшості господарств утримують велику рогату худобу та свиней, в багатьох – кролів або птицю, незначна частина – овець і кіз.

Виявлено, що досліджувані особисті селянські господарства недостатньо забезпечені сільськогосподарською технікою. Так, тільки 31,2 % господарств

мають міні-трактори чи подібну техніку, 37,3 % – плуги, 34,0 % – борони, 15,8 % – культиватори, 32,0% – косарки, 25,1% подрібнювачі кормів, 15,1% – маслобойки, 16,4 % – сепаратори. Менше половини з них (48,7 %) користуються послугами ветеринарного обслуговування, а від 59,3 до 65,1 % – послугами з обробітку ґрунту.

Серед досліджуваних господарств не розвинене кооперування. Вони майже не сплачують внесків на соціальне страхування, не беруть участь у професійних об'єднаннях та спілках, роботі агрономічних шкіл, тренінгів і семінарів, виставок та інших спеціальних заходів тощо. Рівень дохідності особистих селянських господарств залишається невисоким. З-поміж опитаних 21,2% респондентів повністю задоволені своєю діяльністю, тоді як 16,8 % вважають її результати не задовільними.

Встановлено, що попри відмінності у підходах до господарювання, різні рівні спеціалізації і розміри, можна виділити кілька типових моделей найбільш успішних господарств нетоварного і товарного типу. Їх окремі характеристики наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Окремі показники типових моделей особистих селянських господарств

Індикатори	Нетоварний тип				
	Овочево-картоплярська	М'ясо-картоплярська	Молоко-овочева	Молоко-картоплярська	Змішана
Усереднена чисельність членів сім'ї, що беруть участь в діяльності	2,3	3,0	2,7	2,8	2,9
Площа городу, га	0,88	0,91	0,65	0,85	0,71
Рівень забезпеченості технікою та інвентарем, %	43,8	45,9	53,2	47,8	58,1
Отримано доходу на 1 га, тис. грн	20,6	21,8	29,1	22,5	26,2
Індикатори	Товарний типу				
	М'ясо-молочна	Плодово-овочева	Молоко-овочева	Молоко-плодова	Змішана
Усереднена чисельність членів сім'ї, що беруть участь в діяльності	2,8	2,5	2,7	2,8	2,8
Площа городу, га	0,81	1,08	0,87	1,04	0,97
Рівень забезпеченості технікою та інвентарем, %	78,1	70,3	79,8	75,2	75,1
Доступність агротехнічного обслуговування, балів	2,8	3,5	3,4	3,5	3,5
Рівень товарності продукції, %	57,1	55,4	62,3	64,1	59,8
Отримано доходу на 1 га, тис. грн	49,5	27,9	37,7	34,5	44,8
Рентабельність операційних витрат, %	49,8	60,7	76,4	80,0	51,4

Джерело: складено за результатами власних досліджень автора.

До основних моделей нетоварного типу віднесено: овочево-картоплярську (вирощують картоплю, овочі відкритого ґрунту, баштанні культури, плоди і ягоди), м'ясо-картоплярську (м'ясо свиней, ВРХ, кролів, курей, картопля), молоко-овочева (молоко, овочі відкритого ґрунту, баштанні культури, плоди і

ягоди), молоко-картоплярська (молоко, картопля) та змішану (м'ясо свиней, кролів, курей, яйця, картопля, овочі відкритого ґрунту, плоди і ягоди) моделі. Спеціалізація цих господарств зумовлена найбільш важливими продуктовими потребами сільських родин. Вони вирізняються порівняно меншими розмірами, гіршою забезпеченістю ресурсами, розташовані переважно на відносно більшій відстані від імовірних ринків збуту, проте їхні члени краще забезпечені роботою й отримують більше доходів від роботи поза межами особистого селянського господарства. Серед господарств товарного типу виділено найбільш поширені моделі: м'ясо-молочну (м'ясо свиней, ВРХ, кролів, курей, молоко), плодово-овочеву (плоди і ягоди, овочі відкритого ґрунту, баштанні культури), молоко-овочеву (молоко, баштанні культури, овочі відкритого ґрунту), молоко-плодова (плоди і ягоди, молоко) та змішану (м'ясо свиней, кролів, яйця, молоко, плоди і ягоди, овочі) моделі. Господарства товарного типу відносно більші, набагато краще забезпечені ресурсами, у тому числі землею, засобами і предметами праці, їхні члени менше задіяні в суспільному секторі. Інколи залучають на виконання сільськогосподарських робіт тимчасового характеру сторонніх осіб, що не є членами родини. Вивчення основних характеристик типових моделей господарств уможливило визначення ключових підходів до формування дієвої політики щодо підтримки розвитку особистих селянських господарств в системі національної економіки.

У третьому розділі **«Шляхи забезпечення розвитку особистих селянських господарств в системі національної економіки»** обґрунтовано підходи до удосконалення організаційно-економічного механізму розвитку особистих селянських господарств, запропоновано засади оптимізації перспективних стратегій розвитку на основі активізації інтеграційних процесів і кооперативного руху, розроблено напрями інвестиційно-фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку особистих селянських господарств в системі національного господарського комплексу.

Обґрунтовано, що розвиток особистих селянських господарств має забезпечуватися через задіяння спеціального механізму регулювання, сукупності заходів та прийомів законодавчого, виконавчого та контролюючого впливу на умови і процес діяльності особистих селянських господарств, покликаний забезпечити їх ефективне функціонування та сталий розвиток.

Дія означеного механізму має спрямовуватися на подолання системних перешкод розвитку особистих селянських господарств, а саме: внутрішньогалузевого розбалансування аграрного виробництва, неефективного використання ресурсного потенціалу, дефіциту інвестиційно-фінансових ресурсів, невідповідності розвитку системи аграрної логістики потребам ринку, недостатнього рівня розвитку соціальної інфраструктури села, невідповідності української сільськогосподарської продукції європейським стандартам.

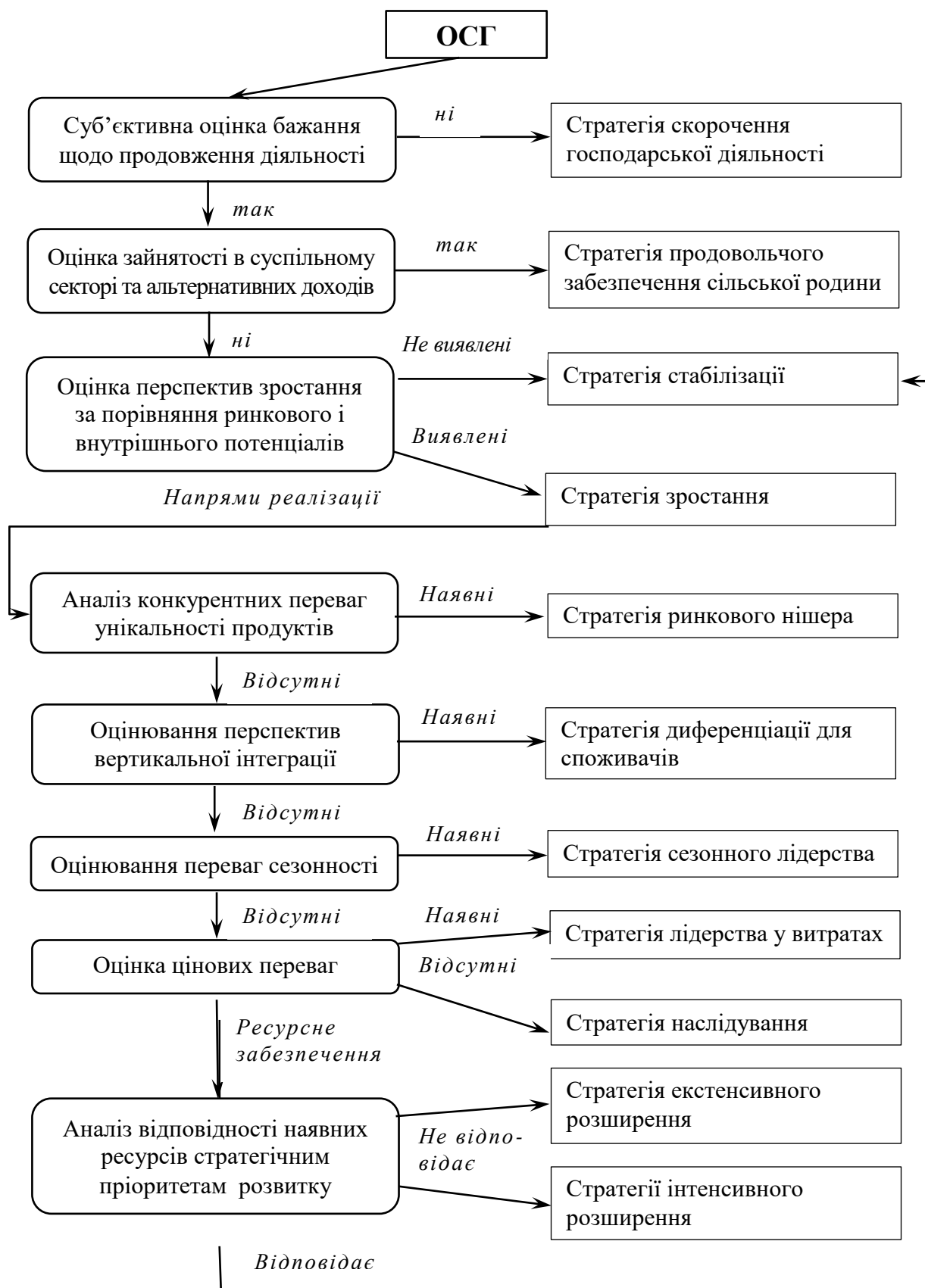
Доведено, що в процесі реалізації механізму регулювання розвитку особистих селянських господарств необхідно запроваджувати сукупність заходів економічного, фінансового, нормативно-правового, інноваційного,

техніко-технологічного, соціально-культурного характеру. Основними з-поміж них є: поліпшення кредитного забезпечення, залучення стратегічних інвестицій, посилення соціального захисту і соціального забезпечення селян, поширення страхових послуг, розвиток ветеринарного, агрономічного, інженерно-технічного обслуговування господарств, удосконалення і розбудова інфраструктури, поширення банківських послуг, активізація діяльності на селі просвітницьких та громадських організацій, спрощення дозвільно-реєстраційних процедур тощо. З огляду на те, що для різних видів особистих селянських господарств важливість означених заходів неоднакова, розроблено матрицю актуалізації заходів регулюючого впливу для кожного з 22 виділених господарств.

Запропоновано застосовувати такі прийоми регулювання як: індикативне планування, програмно-цільовий підхід, формування нормативно-законодавчої бази, пропагування поширення підприємництва, розвиток громадських організацій тощо. В результаті запровадження механізму регулювання розвитку особистих селянських господарств забезпечуватиметься акумуляція внутрішніх ресурсів (людських, земельних, матеріальних, фінансових і ресурсу підприємницьких ініціатив) та утворення сприятливих зовнішніх умов (законодавчих, ринкових, інвестиційних, інфраструктурних, соціальних, інноваційних) для розвитку особистих селянських господарств.

Розроблено засади оптимізації перспективних стратегій розвитку на основі активізації інтеграційних процесів і кооперативного руху. Усі стратегії поділено на два ключові типи: некомерційного розвитку (продовольче забезпечення; скорочення господарської діяльності) та комерціалізації (стабілізація, зростання, наслідування, диференціація для споживачів, ринковий нішер, сезонне лідерство, лідерство у витратах, екстенсивне та інтенсивне розширення) та визначено можливості їх застосування кожним з 22 виділених особистих селянських господарств. Оскільки реалізація значної частки перспективних стратегій потребує посилення інтеграційних процесів та кооперативного руху, запропоновано порядок визначення оптимальних напрямів інтеграції і кооперації для кожного виду господарств виокремлено. Запропоновано алгоритм диференційованого підходу до вибору стратегії розвитку особистих селянських господарств (рис.2).

Розроблено підходи і практичні рекомендації щодо інвестиційно-фінансового забезпечення розвитку особистих селянських господарств через акумуляцію внутрішніх і залучення зовнішніх джерел. До основних внутрішніх джерел віднесено: доходи, отримані від ведення господарської діяльності з виробництва і реалізації сільськогосподарських продуктів, організації діяльності з сільського та зеленого туризму, супутніх видів діяльності, надання послуг чи виконання робіт; накопиченні раніше фінансові ресурси; заробітна плата від роботи членів господарства у суспільному секторі, пенсії, стипендії, інші грошові виплати і винагороди; кошти від продажу не використовуваних активів; плата за надання в оренду земельних ділянок; доходи від пайової участі у діяльності підприємств, інші фінансові доходи від участі в капіталі тощо.

Рис. 2. Алгоритм диференційованого підходу до вибору стратегії розвитку особистих селянських господарств

Джерело: розроблено автором.

Для забезпечення процесів акумуляції коштів з внутрішніх джерел регулювання розвитку особистих селянських господарств має спрямовуватися на: недопущення або мінімізацію цінових диспаритетів на аграрних ринках; підвищення рівня оплати праці у суспільному секторі на селі; посилення соціального захисту і соціального забезпечення сільського населення; вирішення питань щодо зняття обмежень на ринку землі; удосконалення політики захисту селян-власників земельних і майнових паїв у частині забезпечення економічно обґрунтованих орендних платежів тощо.

Основними зовнішніми джерелами інвестиційно-фінансового забезпечення особистих селянських господарств мають стати: кредитні кошти та лізинг, у тому числі через державні програми підтримки; прямі інвестиції, зокрема переробних підприємств та агрохолдингів у рамках вертикальної й горизонтальної інтеграції; фінансова допомога у прямій чи непрямій формі; засоби сільськогосподарських кооперативів та об'єднань господарств тощо.

Для їх залучення необхідно: поширити на особисті селянські господарства практику державної підтримки кредитних і лізингових операції щодо формування матеріально-технічної бази сільськогосподарської діяльності; стимулювати діяльність комерційних банків в аграрній сфері; сприяти розвитку інтеграційних процесів та кооперативного руху на селі; запровадити систему прямих і непрямих інвестиційних стимулів щодо процесів комерціалізації особистих селянських господарств.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано нове вирішення наукової задачі щодо поглиблення теоретико-методичних засад та наукового обґрунтування практичних пропозицій із забезпечення розвитку особистих селянських господарств в системі національної економіки:

1. Розвиток особистих селянських господарств забезпечуватиметься на основі регулювання через зміцнення їхньої матеріально-технічної бази, оптимізацію обсягів і структури виробництва, підвищення якості та конкурентоспроможності вироблюваних продуктів, посилення інтеграційних процесів, що сприятиме поліпшенню добробуту сільських жителів, посиленню продовольчої безпеки держави, зміцненню позицій особистих селянських господарств в системі національної економіки України.

2. Особисті селянські господарства доцільно класифікувати за шістьма ознаками: спеціалізацією, товарністю, формуванням трудових відносин, впливом на життєдіяльність сільської родини, розміщенням та рівнем інтегрованості. Це дає змогу виявляти основні характеристики стану і функціонування господарств, визначати перспективні стратегії та напрями їх розвитку, диференціювати заходи регулюючого впливу й розвивати особисті селянські господарства на основі реалізації програмно-цільового підходу.

3. Для забезпечення розвитку особистих селянських господарств необхідно поглиблено аналізувати їхній матеріально-технічний, фінансово-

економічний та соціально-демографічний стан на основі соціологічних обстежень, акумулюючи інформацію про виробничі, збутові, організаційні, економічні, технічні, інтеграційні процеси. Розроблені методичні підходи дозволяють комплексно вивчати проблеми функціонування досліджуваної форми господарювання на основі методів статистичних групувань, факторного, кластерного, кореляційно-регресійного аналізу, математичного моделювання, побудови нейронних мереж, сценарного моделювання та сукупно забезпечують отримання достовірної інформації про стані і розвиток особистих селянських господарств.

4. Особисті селянські господарства істотно впливають на рівень продовольчої безпеки держави, виробляючи від 40,9 % від усієї сільськогосподарської продукції, зокрема тваринництва – 54,5 %, рослинництва – 40,9 %. Їх діяльність суттєво позначається на суміжних галузях і впливає на кон'юнктуру ринку, адже рівень товарності і виробленої ними продукції високий і по окремих видах сягає до 83%. В господарській оборот залучено понад 6,3 млн га сільськогосподарських угідь, інтенсивність використання яких впливає на екологічну ситуацію в державі. Особливого значення набула соціальна складова ролі особистих господарств в яких задіяна понад 30 % населення держави, для частки з яких ця робота стала основним джерелом доходу та об'єктом прикладання праці. Тому роль і місце особистих селянських господарств в системі національної економіки є неоціненно значимими.

5. Серед успішних особистих селянських господарств виділено типові моделі нетоварного (овочево-картоплярську, м'ясо-картоплярську, молоко-овочеву, молоко-картоплярську, змішану) і товарного (м'ясо-молочну, плодово-овочеву, молоко-овочеву, молоко-плодову, змішану) типів. Крім спеціалізації, моделі вирізняються розмірами, рівнем забезпеченості ресурсами, розташуванням стосовно ринків збуту, працевлаштуванням їхніх членів у суспільному секторі, розміром доходів і витрат, ефективністю використання ресурсів, залученням сторонніх осіб до виконання виробничих процесів тощо. Виділення типових моделей господарств уможливило визначення ключових підходів до формування дієвої політики щодо підтримки розвитку особистих селянських господарств в системі національної економіки.

6. Механізм регулювання розвитку особистих селянських господарств являє собою сукупність заходів й прийомів законодавчого, виконавчого та контролюючого впливу на умови і процес виробничо-господарської діяльності, покликаний забезпечити ефективне функціонування та сталий розвиток особистих селянських господарств. У процесі його реалізації необхідно запроваджувати заходи економічного, фінансового, нормативно-правового, інноваційного, техніко-технологічного, соціально-культурного характеру, а як прийоми регулювання застосовувати індикативне планування, програмно-цільовий підхід, формування нормативно-законодавчої бази, пропагування поширення підприємництва, розвиток громадських організацій. Сукупно це забезпечить акумуляцію внутрішніх ресурсів та створить сприятливі зовнішні

умови для розвитку особистих селянських господарств.

7. В основі ринкового успіху та сталого розвитку особистих селянських господарств має бути виважений вибір перспективної стратегії, що має ґрунтуватиметься на розробленому алгоритмі диференційованого підходу. Алгоритм містить систему суб'єктивних і об'єктивних оцінок умов функціонування цієї форми господарювання, участі в інтеграційних процесах, ролі і місця в системі національної економіки, наявності можливостей працевлаштування у суспільному секторі, суб'єктивного бажання комерціалізувати діяльність, стану ринкової кон'юнктури, наявності та доступності ресурсів. Розроблений алгоритм дозволяє обрати найбільш прийнятну стратегію розвитку некомерційного (продовольчого забезпечення; скорочення господарської діяльності) або комерційного типу (стабілізації, зростання, наслідування, диференціації для споживачів, ринкового нішера, сезонного лідерства, лідерства у витратах, екстенсивного та інтенсивного розширення), визначити оптимальні напрями інтеграції і кооперації.

8. Залучення інвестиційно-фінансових ресурсів на розвиток особистих селянських господарств має забезпечуватися з внутрішніх і зовнішніх джерел. Задля цього регулювання розвитку слід орієнтувати на запобігання цінним диспаритетам, підвищення рівня заробітних плат на селі, посилення соціального захисту і соціального забезпечення сільського населення, захист прав селян-власників земельних і майнових паїв, поширення на особисті селянські господарства практики державної підтримки кредитних і лізингових операцій, стимулювання діяльності комерційних банків в аграрній сфері, розвиток інтеграційних процесів та кооперативного руху, запровадження системи прямих і непрямих інвестиційних стимулів для особистих селянських господарств.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Гуменюк І.Л. Теоретичні засади розвитку особистих господарств населення / І.Л. Гуменюк // Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. – 2006. – Вип. 14, Т. 2 – С. 80–82 (0,4 д.а).

2. Гуменюк І.Л. Стан особистих підсобних господарств в Україні та області/ І.Л. Гуменюк // Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. – 2007. – Вип. 15, Т. 2. – С.77–79 (0,4 д.а).

3. Гуменюк І. Л. Формування інфраструктури особистих селянських господарств / І.Л. Гуменюк // Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. – 2011. – Вип. 19. – С.286-290 (0,6 д.а).

4. Гуменюк І.Л. Проблеми та перспективи збуту аграрної продукції в особистих селянських господарствах [Електронний ресурс] / І.Л. Гуменюк // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2014. – Вип. № 2. – С. 487-492. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/vipusk-1-2014/140-gumenyuk-i-l-problemi-ta-perspektivi-zbutu-agrarnoji-produktsiji-v-osobistikh-selyanskikh->

gospodarstvakh (0,7 д.а.).

5. Гуменюк, І.Л. Особисті селянські господарства: роль у вітчизняній економіці та перспективи розвитку / І.Л. Гуменюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2014. – Вип. № 9, Ч. 3. – С. 34-38 (0,6 д.а.).

6. Гуменюк І.Л. Щодо проблематики аграрного сектору економіки України [Електронний ресурс] / І.Л. Гуменюк, А.О. Вольська // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – Вип. № 12. – С. 63-67. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/issue-12-2016/20-vipusk-12-serpen-2016-r/2258-gumenyuk-i-l-volska-a-o-shchodo-problematiki-agrarnogo-sektoru-ekonomiki-ukrajini> (0,7 д.а., особистий внесок здобувача – 0,5 д.а.: досліджено, систематизовано та узагальнено фактори, що визначають проблематику аграрного сектору економіки України, вивчено стан сільського господарства в країні).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

7. Мазур Н. Соціальні аспекти функціонування особистих селянських господарств в Україні // Н. Мазур, І. Гуменюк // «Economic And Law Paradigm Of Modern Society»: Науковий журнал, м. Кошице, Словаччина. – 2016. – №1. – С. 130-135 (0,8 д.а., особистий внесок здобувача – 0,4 д.а.: проаналізовано кількісні та якісні параметри розвитку особистих селянських господарств).

Тези доповідей на науково-практичних конференціях

8. Гуменюк І.Л. Теоретичні аспекти розвитку особистих селянських господарств / І.Л. Гуменюк // Наукові засади сталого розвитку економіки Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 16-17 червня 2011 р.) Тернопіль, 2011. – С. 67-71 (0,3 д.а.).

9. Гуменюк І.Л. Особисті господарства населення, як створення підприємницького класу на селі / І.Л. Гуменюк // Теоретико-методологічні і науково-практичні засади інвестиційного, фінансового та облікового забезпечення розвитку економіки : Матер. міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (Камянець-Подільський, 15-16 листопада, 2011 р.) – Тернопіль, 2011. – С.100-104 (0,3 д.а.).

10. Гуменюк І.Л. Технічне забезпечення особистих селянських господарств: стан та проблеми / І.Л. Гуменюк // Проблеми економіки: нові ринки та нові напрями підготовки : Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 6-7 лютого. 2015 р.), Ч. 2. – Дніпропетровськ, 2015. – С.58-61 (0,2 д.а.).

11. Гуменюк, І.Л. Потенціал та перспективи розвитку селянських господарств / І.Л. Гуменюк // Економіка і менеджмент: сучасні трансформації в епоху глобалізації : Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. // International Scientific-Practical Conference Modern Transformation of Economics and Management in the Era of Globalization: Conference Proceedings. January 29.2016. – Klaipeda: Baltija Publishing, 2016. – Р. 56-60 (0,3 д.а.).

Публікації в інших виданнях

12. Гуменюк І. Л. Трансформація соціального страхування в роки незалежності України / І.Л. Гуменюк, І.В. Балла, А.О. Вольська // *Крымский экономический вестник: Научный журнал*. – 2016. – №1 (18). – С. 31-36 (0,6 д.а., особистий внесок здобувача – 0,4 д.а.: обґрунтовано сучасні напрями і підходи до трансформації системи соціального страхування).

АНОТАЦІЯ

Гуменюк І.Л. Розвиток особистих селянських господарств в системі національної економіки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, Київ, 2017.

У дисертації здійснені теоретико-методичне обґрунтування підходів та розроблено практичні рекомендації щодо розвитку особистих селянських господарств в системі національної економіки.

Узагальнено результати наукових досліджень стосовно природи функціонування та засад розвитку особистих селянських господарств, удосконалено їх класифікацію за шістьма ключовими ознаками, обґрунтовано методичні підходи до оцінки функціонування та розвитку цієї форми господарювання.

Визначено місце та роль особистих селянських господарств в системі національної економіки й оцінено їх вплив на життєдіяльність сільських родин, запропоновано підходи до визначення сукупності типових організаційно-економічних моделей функціонування.

Розроблено напрями удосконалення механізму регулювання розвитку особистих селянських господарств, обґрунтовано підходи до вибору їх перспективних стратегій, запропоновано напрями оптимізації інвестиційно-фінансового забезпечення.

Ключові слова: особисті селянські господарства, національна економіка, розвиток, стратегія, регулювання, механізм, державна підтримка.

АННОТАЦИЯ

Гуменюк И.Л. Развитие личных крестьянских хозяйств в системе национальной экономики. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Институт подготовки кадров государственной службы занятости Украины, Киев, 2017.

Диссертация посвящена разработке новых, усовершенствованию и дальнейшему развитию научных положений и практических рекомендаций по развитию личных крестьянских хозяйств в системе национальной экономики.

Раскрыта суть регулирования развития личных крестьянских хозяйств,

которая определена как целенаправленная деятельность государства по созданию условий, благоприятных для ведения хозяйственной деятельности и обеспечения экономического, технико-технологического и социокультурного развития личных крестьянских хозяйств, путем формирования соответствующих законов, правил и норм поведения хозяйствующих субъектов для полноценного функционирования в системе национальной экономики Украины.

Осуществлена классификация личных крестьянских хозяйств по таким признакам: специализация, товарность, тип трудовых отношений, влияние на жизнедеятельность сельской семьи, размещение и интегрированность, которые позволяют дифференцировать меры государственного регулирующего воздействия, и обеспечивают реализацию программно-целевого подхода к развитию личных крестьянских хозяйств.

Обобщены теоретико-методические основы исследования функционирования личных крестьянских хозяйств на основе социологических обследований, усовершенствованы методические подходы к оценке функционирования этих хозяйств. Установлено, что оптимальным методом сбора и аккумуляции информации является социологическое обследование на основе разработанной анкеты-опросника. Определить и актуализировать информацию о практике хозяйствования каждого исследуемого личного крестьянского хозяйства.

Проанализированы территориальные особенности развития личного сектора сельского хозяйства, оценено влияние личных крестьянских хозяйств на производство сельскохозяйственной продукции и жизнедеятельность сельских жителей, а также разработаны типичные модели личных крестьянских хозяйств в зависимости от их специализации, товарности и ресурсного обеспечения.

Изучены и обобщены социологические анкетные исследования личных крестьянских хозяйств Хмельницкой области.

Разработаны и изучены основные характеристики типичных моделей наиболее успешных хозяйств нетоварного и товарного типа, что позволяет определить ключевые подходы к формированию действенной политики по поддержке развития личных крестьянских хозяйств в системе национальной экономики.

Усовершенствован механизм государственного регулирования развития личных крестьянских хозяйств и предложен алгоритм дифференцированного подхода к выбору стратегии развития личных крестьянских хозяйств. Важным его элементом является совокупность регулирующих мер экономического, финансового, нормативно-правового, инновационного, технико-технологического, социально-культурного характера. Их отдельные виды являются значимыми для разных типов личных крестьянских хозяйств. Поэтому в процессе исследования была разработана матрица актуализации мероприятий регулирующего воздействия.

Усовершенствована система социальной защиты и обеспечения, способствующая повышению жизненного уровня населения, улучшению условий труда и материально-технического обеспечения, введению накопительной системы социальных взносов.

Установлены с учетом ментальности украинских крестьян ограниченность государственных возможностей по финансовой поддержке коммерческих процессов, недостаток частных инвестиционных и кредитных ресурсов и реалии современного хозяйствования на селе, именно внутренние источники в ближайшей перспективе будут определяющими в формировании условий и тенденций деятельности личных крестьянских хозяйств.

Для активизации процессов притока ресурсов из внешних источников финансирования на развитие личных крестьянских хозяйств необходимо реализовать ряд мер, таких как стимулирование деятельности коммерческих банков в аграрной сфере по кредитованию личных крестьянских хозяйств, содействие развитию интеграционных процессов и кооперативного движения в сельской местности с учетом интересов крестьян-собственников и членов хозяйств, а также введение системы налоговых и других стимулирующих льгот для личных крестьянских хозяйств, коммерциализирующих собственную деятельность. Совокупно предложенные меры будут способствовать привлечению инвестиционно-финансовых ресурсов на развитие личных крестьянских хозяйств и образуют основу положительных социально-экономических преобразований на селе.

Ключевые слова: личные крестьянские хозяйства, национальная экономика, развитие, стратегия, регулирование, механизм, государственная поддержка.

SUMMARY

Humenyuk I. L. Rural population plot farms development in the system of national economy. – Manuscript.

Thesis for a degree of a Candidate of Economic Sciences, specialty 08.00.03– Economics and Management of National Economy. – Training Institute of State Employment Service of Ukraine, Kyiv, 2017

Theoretical and methodological substantiation of approaches towards the rural population plot farms development is done and practical recommendations are developed in the paper.

The scientific approaches to the existence nature and development principles of the rural population plot farms are generalized, their classification according to six key characteristics is improved, methodical approaches to the rural population plot farms operation and development evaluation are developed.

The role of the rural population plot farms in the system of national economy is defined and their impact on the activity of rural families is assessed, the approaches to the definition of the range of typical organizational and economic models are suggested.

The directions of the rural population plot farms regulation mechanism improvement ways are developed, the approaches to selecting their prospective strategies are substantiated, the directions of investment and financial support optimization are suggested.

Keywords: rural population plot farms, national economy, development, strategy, regulation, mechanism, State support.